

лише постійний моніторинг стану професійної правосвідомості правоохоронців, але й моделювати її можливі зміни при проведенні окремих заходів правової реформи, а при потребі – належним чином корегувати конкретні заходи щодо реформування та становлення правосвідомості правоохоронців.

Література

1. Бартошек М. Римское право: Понятия, термины, определения. — М., 1989.
2. Історія держави і права України: В 2-х ч. / За ред. академіка А. Й. Рогожина. — К., 1996. — Ч. 2.
3. Катрич В. М. Держава і право Стародавнього Риму. — К., 1974.
4. Котюк В. О. Теорія права. — К., 1996.
5. Латкин М. А. Краткий очерк истории милиции. — Херсон, 1988.
6. Пиджаренко А. История и тайны уголовного и политического сыска. — К., 1994.
7. Рабінович П. Загальна концепція правової реформи в Україні: до характеристики вихідних засад // Вісник академії правових наук. — Харків, 1998. — С. 1-12.
8. Юридичний словник-довідник. — К., 1996.

А. П. Мозоль

(Національна академія внутрішніх справ України, м. Київ)

ЗЛОЧИННІСТЬ МІГРАНТІВ (кримінологічна характеристика)

На сьогодні міграцію розглядають не тільки як просте перетинання кордону людьми, але і як складний суспільний процес, який впливає на соціально-економічний стан життя. Через зниження рівня життя на території колишнього СРСР змінився міграційний баланс, що потягло радикальне переосмислення уявлення про міграцію. Це явище потребує уважного і ретельного вивчення для подолання певних шкідливих наслідків таких міграційних змін, які характеризуються небувалими досі масштабами та розмірами.

Мігранти складають від п'яти до десяти відсотків усього населення Європи (20 млн. чол.) [4, с. 12]. Саме тому як внутрішні так і зовнішні міграційні процеси у кожній країні потребують дер-

жавного управління. Для регулювання міграційних процесів більшість країн використовує різні форми прикордонного контролю. Те, наскільки інтенсивними є зусилля, спрямовані на це, і визначення місць, де має бути цей контроль, переважно залежить від географічного розташування, взаємовідносин з сусідніми державами і від того, як у цілому вирішуються справи, пов'язані з міграційними процесами, у тій чи іншій країні.

Світова практика має чимало прикладів того, що для захисту національних інтересів власних держав уряди застосовують найрізноманітніші види контролю за переміщенням населення, як, наприклад, такі:

- а) візово-паспортний;
- б) цензово-майновий;
- в) освітньо-культурний;
- г) політико-обмежувальний;
- д) санітарно-епідеміологічний тощо [4, с. 13].

Це все — компоненти державного управління міграційними процесами та явищами, стан яких залежить від рівня розвитку нормативно-правової бази держави.

В Україні, як уже зазначалося, поширилися процеси міграції, у тому числі нелегальної, яка привнесла з собою торгівлю людьми, наркотичними речовинами, зброєю, стратегічною сировиною тощо. Мета іноземців-нелегалів — подальший виїзд у країни Західної Європи. Крім того, значна частина тих, хто контрабандним шляхом перетнули кордон країни, намагаються під різними приводами через державні чи приватні організації, навчальні заклади, спільні підприємства та інші структури легалізуватися в Україні.

Сучасний стан «прозорості» кордонів на сході та півночі і збереження кордону «радянського зразка» на заході не відповідають інтересам національної безпеки України. Таке становище перетворює нашу державу на «фільтр» і «відстійник» міжнародної міграції. Залобігти цьому можна поступово уніфікуючи режим всіх кордонів України через лібералізацію південно-західних та розбудову північно-східних кордонів.

Поряд з нелегалами з Індії, Пакистану, Афганістану, Бангладеш та інших країн, які без особливих труднощів перетинають російсько-український кордон, який з одного боку є найпротяжнішим, а з іншого — найменше облаштованим і найліберальнішим, до Європи через територію України прагнуть потрапити мігранти, котрі мають законні підстави для в'їзду до нашої держави.

Таким же є і українсько-білоруський кордон. Крім того, для громадян В'єтнаму, Північної Кореї, Китаю, Монголії в'їзд в

Україну є безвізовим і перебування їх тут вважається легальним до того часу, поки вони не спробують перейти західний кордон.

Тому потребують законодавчого врегулювання питання, пов'язані з правовим статусом іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні.

Про те, що нелегальна міграція в Україні набула загрозливого для національної безпеки характеру свідчать деякі статистичні дані про стан перебування і дотримання іноземними громадянами та особами без громадянства чинного законодавства нашої держави. За даними управління паспортної та міграційної роботи Головного управління адміністративної служби міліції МВС України станом на 1 січня 1999 р. всього в Україні зареєстровано 568 073 іноземних громадян, у тому числі з країн СНД — 258 191 осіб, з країн далекого зарубіжжя — 103 210 осіб. Виявлено нелегальних мігрантів 17364 осіб. Видворено іноземців за межі України — 5176 осіб, у тому числі з країн СНД — 610 осіб, із них з кавказького регіону — 433 осіб. Утримувалося в приймальниках-розподільниках з причин не пов'язаних з видворенням — 15 267 осіб [5, с. 2].

Збільшення масштабів нелегальної транзитної міграції веде до зростання правопорушень. Саме нелегальні мігранти є основною категорією серед порушників кордону близько 70 відсотків, серед затриманих за порушення кордону.

Починаючи з 1994 р. щорічна кількість іноземців, які в'їжджають — виїжджають з України — 30-37 млн. чоловік.

Із числа осіб, котрі порушили правила перебування в Україні:

- ті, які прибули у приватних справах — 44 607 (57,7%);
- ті, які прибули у службових справах — 7949 (10,28%);
- туристів — 4268 (5,52%);
- студентів — 3997 (5,17%);
- постійно проживаючих — 1596 (2,06%);
- інші категорії — 14899 (19,27%).

Найбільше виявлено порушень в м. Києві — 21 245, Автономній Республіці Крим — 9943, Харківській області — 8456, Одеській області — 4372.

Відчувши певну свободу переміщення, мільйонні неконтрольовані маси людей почали рухатися, і вектор їх переміщень змістився до країн СНД та Східної Європи. Саме через цю територію прямує основний потік нелегальних мігрантів.

Мігранти суттєво впливають на кримінологічну ситуацію окремих регіонів, створюють додаткові труднощі для оперативно-профілактичної діяльності правоохоронних органів. За цих умов особливого кримінологічного значення набуває проблема

злочинців-приїжджих, які є однією із різновидностей мігрантів.

Кримінологи виділяють в окрему категорію злочинців-приїжджих - осіб, які вчинили злочин не за місцем проживання. Таке розрізнення здійснюється за допомогою порівняння двох критеріїв - місця вчинення злочину і місця постійного проживання злочинця. Якщо ці критерії не збігаються, особу, яка вчинила злочин, відносять до категорії злочинців-приїжджих. Хоча всі вони - мігранти, але не всі мігранти відносяться до категорії приїжджих, оскільки значна частина мігрантів-переселенців, які отримали прописку і житло, юридично вже відносяться до місцевих жителів.

Актуальність вивчення проблем злочинності мігрантів в кримінологічному аспекті визначається деякими обставинами: мігранти істотно впливають на кримінологічну ситуацію в регіоні і країні; цей вплив за умов соціальної кризи суттєво впливає на злочинність; виникає ціла низка нових економічних, соціальних, політичних, духовних проблем, у тому числі таких, які зачіпають міжнародно-правові аспекти, положення іноземців на території держави, забезпечення їх безпеки тощо. Так, економічні інтереси України в умовах розбудови правової держави пов'язані з її участю в міжнародній ринковій системі.

Протягом 1998 р. всього на території України зареєстровано 575 982 злочини, що на 2,2% менше, ніж у 1997 р. (589 208). Найбільше кримінальних правопорушень реєструється у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій, Одеській областях, місті Києві та Автономній Республіці Крим. В цих регіонах вчинюється більша половина всіх злочинів в Україні - 331 406, тобто 57,5% [2, с. 3].

Високий рівень злочинності, пов'язаний з наркоманією, виявляють статистичні дані за 1998 р. Так, за цей час зареєстровано 39 801 випадок вчинення таких злочинів, що на 4,4% більше, ніж минулого року, з них 6971 (+13,0%) випадок незаконного вироблення, зберігання чи збуту наркотичних речовин та 29 838 (+ 1,7%) випадків - без мети їх збуту [2, с. 12].

За статистичними даними в Україні за незаконне вживання наркотиків на обліку в органах внутрішніх справ офіційно перебуває близько 76 тис. осіб.

Структура злочинності суттєво видозмінюється за рахунок нових напрямів злочинної діяльності. Це насамперед крадіжки і торгівля зброєю

Слабкий контроль за збереженням зброї, неналежний її облік, недбале ставлення до цих питань керівників та відповідальних осіб сприяли крадіжкам зброї та боеприпасів, яких за 1998 р. зареєстровано 178. За 1998 р. у злочинців вилучено 541

одиницю гладкоствольної, 527 — нарізної та 47 — автоматичної зброї, 56 918 одиниць боеприпасів, 268 — гранат та 489 одиниць вибухової речовини.

Багато громадян колишнього СРСР мають можливість стати громадянами Ізраїлю відповідно до положень «Закону про повернення» цієї країни. За даними інформаційного бюлетеня британської міграційної служби, поліція Ізраїлю вже виявила 54 особи, які були представниками російських та українських організованих злочинних угруповань і незаконно отримали громадянство цієї країни, в тому числі шляхом фіктивного одруження з громадянами єврейської національності на території Ізраїлю, Росії та України. За це останнім виплачувалася грошова винагорода в розмірі від 2 до 45 тисяч доларів США.

Зазначений бюлетень приводить приклад торгівлі «живим товаром». Вагітні жінки, в основному з Росії та інших країн Східної Європи, виїжджають до США, щоб народити там дитину і потім продати для усиновлення громадянам США. Цей прибутковий бізнес дуже вдало організований, тому його реальні масштаби встановити неможливо.

Аналіз статистичних даних виявляє те, що у структурі злочинів, вчинених на території України щодо іноземних громадян, а також за їх участю, переважають злочинні посягання корисливої спрямованості — злочини у сфері економіки, незаконного придбання та збуту наркотичних засобів, контрабанда. Почастішали випадки відкритого злочинного посягання на майно іноземних громадян. Значна кількість злочинів вчинюється іноземними громадянами стосовно своїх співвітчизників.

У 1996 р. іноземними громадянами вчинено — 3478 злочинів, у 1997 р. — 3348 злочини, у 1998 р. — 3242 злочини, а стосовно іноземних громадян відповідно — 1169, 854 та 730 злочинів [2, с. 17].

Майже у всіх випадках іноземні громадяни, які вчинили злочини, проживали на території України нелегально, без прописки, без певного місця роботи, порушуючи паспортні, реєстраційні та міграційні правил. За подібні порушення протягом 1998 р. до адміністративної відповідальності притягнуто 69 594 іноземних громадян, скорочено строк перебування в країні — 2491 та 5176 іноземців видворено за межі України [2, с. 23].

Станом на 1 лютого 1999 р. в місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи України утримувалося 119 громадян іноземних держав. Близько 56-55% з них засуджені за вчинення злочинів, що підпадають під юрисдикцію ст. 229¹ та 229⁶ КК України і 40-45% — ст. 140, 141, 142 КК України. Водночас дуже мало засуджених за ст. 75 КК України. Найбільше утри-

мується громадян Нігерії — 16 осіб (13,5%); Анголи — 11 (9,3%); по 9 осіб (7,6%) В'єтнаму та Індії; 6 осіб (5,0%) — Марокко; по 5 осіб (4,2%) — Ірану, Лівану та Словаччини; по 4 особи (3,4%) — Афганістану та Йорданії [5, с. 3].

Злочинність мігрантів характеризується високою латентністю. Вона фіксується саме як злочинність мігрантів тільки у випадку розкриття злочинів і виявлення винних осіб, тобто після того, коли встановлено, що винний — мігрант.

Внесок мігрантів у злочинність окремих регіонів різний. Він визначається перш за все масштабом самого потоку мігрантів, який, як правило, тим вище, чим більше населений пункт. Великі міста з їх широким спектром можливостей завжди були привабливішими для мігрантів.

За даними паспортної служби МВС України, іноземці найбільше відвідували у першому півріччі 1996 р. Закарпатську область — 100,2 тис. (34,4%), м. Київ — 61,7 тис. (21,8%), Одеську — 15,6 тис. (5,5%), Харківську — 10,9 тис. (3,9%) та Луганську — 9,6 тис. (3,4%) області [1, с. 2], серед них переважали громадяни з Румунії — 6090 осіб, Індії — 3430 осіб, Йорданії — 3040 осіб, Польщі — 3030 осіб, Ізраїлю — 2410 осіб, В'єтнаму — 2350 осіб та Марокко — 2210 осіб [3, с. 7].

Масив мігрантів неоднорідний за своїм складом, мотивацією та метою приїзду, тривалістю перебування, демографічними, етнічними та соціальними характеристиками. Отже, різні і направлення впливу різних груп мігрантів на кримінологічну ситуацію.

За останні два роки населення України зменшувалося щорічно на 400 тис. осіб. Висока міграція населення відбувається у східному регіоні України. Так в Донецькій області у 1997 р. виписалося близько 105 тис., в Дніпропетровській — більше 82 тис., в Луганській — біля 71 тис., в Херсонській — більше 60 тис. громадян. На цей регіон припадає майже третя частина всіх вчинених злочинів в країні.

Звертає на себе увагу динаміка міграційних процесів, зафіксованих на кордонах країни. Якщо у 1991 р. кордон перетнуло 14,5 млн осіб, з них 6,1 млн іноземців, то в 1997 р. його перетнуло 65,9 млн осіб, з них 29,8 млн іноземців [3, с. 8].

Отже, можна вести мову про те, що за 6 років відбулося різке збільшення міграційних потоків через Україну, що породжує негативні тенденції в громадській безпеці.

За останній рік органами внутрішніх справ та прикордонними службами виявлено більше 8 тисяч осіб, які незаконно перебувають на території України і підлягають примусовому видворенню за межі держави. Нелегалиносять збитки економіці

України, оскільки, осідаючи в державі на тривалий час, вони незаконно займаються комерційною діяльністю, не сплачують податки з прибутку, наймають приватні квартири, користуються соціальною сферою, погіршують стан правопорядку, тому нині гостро стоїть питання ведення боротьби з нелегальною міграцією. Крім цього, на кожного іноземця для видворення витрачається понад 1,5 тис. доларів США (6 тис. грн) державних коштів. Поряд з нестачею коштів на видворення іноземних громадян значною проблемою, що знижує ефективність боротьби з нелегальною міграцією, є відсутність пунктів збору іноземців, які підлягають примусовій депортації. Оскільки процес підготовки видворення тривалий, то створення таких пунктів має велике значення в роботі з протидії нелегальній міграції.

На сьогодні є очевидним, що Україна та інші держави Європейської спільноти стикатимуться з двома взаємопов'язаними спорідненими процесами: з одного боку з природним процесом міграції населення, який у цілому обумовлюється об'єктивним нерозподілом трудових ресурсів на світовому ринку праці внаслідок глобальних змін, які відбулися останніми роками, а з іншого — процесом нелегальної міграції та контрабанди «живим товаром».

Найбідніші верстви населення Південно-Східної Азії, Близького і Середнього Сходу та Африки намагаються знайти роботу у високорозвинених країнах Західної Європи та втекти від збройних національних та етнічних регіональних конфліктів.

Кримінологами фіксуються не стільки кількісні особливості злочинності мігрантів, скільки якісні. Для мігрантів характерні злочини, при вчиненні яких не потрібен високий професіоналізм та організованість. Цим відрізняється злочинність іноземців та осіб без громадянства. Так, в Україні загальна частка іноземців і осіб без громадянства в числі злочинців складає близько 2% [3, с. 11].

Негативні наслідки міграційних процесів виливають на збільшення кількості осіб, які не мають постійного місця проживання, із збільшенням кількості таких осіб зростає і частка їх серед злочинців. Але в числі злочинців, які використовують в своїй антисупільній діяльності організованість і професіоналізм, вона, як правило, значно нижча. Їх злочинність частіше носить примітивний характер і спрямована на задоволення миттєвої необхідності в алкоголі, одержанні коштів для існування тощо.

Злочинці без визначеного місця проживання, так звані «бомжі», — це особлива категорія мігрантів, близько 60 % яких раніше були осуджені, більшість зловживає алкогольними напоями

або є хронічними алкоголіками, багато з них хворіють на серйозні соматичні та психічні захворювання.

Тому сам факт існування такої категорії осіб значно загрожують безпеці і здоров'ю населення України. Крім того, наявність і збільшення чисельності осіб, які втратили місце проживання, є досить значним індикатором, що свідчить про погіршення соціальної і кримінологічної ситуації в державі.

Для зменшення масштабів цього негативного явища органи внутрішніх справ України, проводять спеціальні операції «Турист», «Готель», «Іноземець», «Канал», «Мігрант», «Кордон», «Правопорядок» та інформації, що дає можливість виявляти та припиняти порушення законодавства про правовий статус іноземців, притягати до відповідальності порушників-іноземців, а також українських юридичних та фізичних осіб, чії дії спричиняють до таких порушень.

Значно ускладнює перевірку за дотриманням іноземцями правил перебування в державі існуюча практика проходження прикордонного контролю громадянами з країн — членів СНД. Внаслідок чого іноземці з держав близького зарубіжжя, і насамперед кавказького регіону, довго безконтрольно перебувають в країні.

Вважаємо за доцільне поширити на мігрантів з країн — членів СНД дію правил паспортного контролю для іноземців з держав далекого зарубіжжя з метою поліпшення роботи із забезпечення законодавства про правовий статус іноземців.

Оскільки останнім часом переважна більшість мігрантів прибуває до України законним шляхом, а вже потім переходить на нелегальне становище, МВС України необхідно опрацювати питання щодо встановлення документів єдиного зразка для службових поїздок та процедури їх видачі. Введення такого порядку дозволило б значно підвищити ефективність роботи щодо попередження нелегальної міграції іноземців.

Література

1. Довідка про кількість громадян іноземних держав, які утримуються в місцях позбавлення волі. — К., 1999.
2. Довідка про стан злочинності на території України за 1998 рік. — К., 1998.
3. Довідка про стан роботи паспортної служби МВС України за 1 півріччя 1996 року. — К., 1996.
4. Міграційні процеси в сучасному світі. / Під редакцією Ю. Римаренка. — К., 1998.
5. Показники роботи УІП і МР ГУАСМ МВС України. — К., 1999.